

Προς μια διεπιστημονική προσέγγιση της κοινωνίας και του πολιτισμού

Κωνσταντίνα Μπάδα

Στο τελευταίο Συνέδριο της Λαογραφίας, το αφιερωμένο στην Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος, συμμετείχαν επιστήμονες από τους κλάδους της λαογραφίας, της κοινωνικής ανθρωπολογίας, της ιστορίας και της κοινωνιολογίας και συνέβαλαν, ο καθένας με τον τρόπο του, στην έρευνα για τον ελληνικό παραδοσιακό πολιτισμό¹. Θα πρέπει να υποθέσουμε ότι οι συμμετέχοντες αναγνώριζαν καταρχήν ότι ο παραδοσιακός πολιτισμός αποτελεί αντικείμενο μελέτης και άλλων επιστημονικών κλάδων, εκτός της λαογραφίας και αποδέχονταν, ως ένα σημείο, τη λογική της σύγκλισης τους για τη μελέτη και κατανόησή του ως ενιαίου συνόλου. Αυτήν άλλωστε την τάση της σύγκλισης των επιστημών την προώθησε η Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος με το έργο της που έθεσε τις βάσεις για την ανίχνευση της ιστορικότητας του λαϊκού πολιτισμού, προσανατόλισε προς μια ανθρωπολογική του θεώρηση και δίδαξε μιαν ευρύτατα διεπιστημονική προσέγγιση για τη μελέτη της κοινωνίας και του πολιτισμού των δύο τελευταίων αιώνων. Ειδικότερα η Κυριακίδου έκανε λόγο για μια ιστορική εθνο-

---

1. Το ακριβές θέμα του συνεδρίου ήταν: «Ελληνικός παραδοσιακός πολιτισμός: Λαογραφία και ιστορία. Συνέδριο στη μνήμη της Άλκης Κυριακίδου-Νέστορος». Πραγματοποιήθηκε στη Θεσσαλονίκη στις 6-8 Νοεμβρίου 1998. Βλ. *Πρακτικά*, επιμ. Χρυσούλα Χατζητάκη-Καψωμένου, Πατηνητής, Θεσσαλονίκη 2001.

γραφία² και υποστήριξε τη συνεργασία της λαογραφίας με την προφορική ιστορία³ και την ανθρωπολογία, προκειμένου να φωτισθούν και να κατανοηθούν οι θεατές και οι αθέατες πτυχές της κοινωνικής και πολιτισμικής πραγματικότητας. Πρόλαβε επίσης να προεκτείνει τις σκέψεις της για το λαϊκό/παραδοσιακό πολιτισμό και να προσδιορίζει ένα νέο πλαίσιο για τη λαογραφία ως συγχρονική επιστήμη⁴, να συμμετάσχει γενικότερα στη συζήτηση που προσέγγιζε το παρελθόν και την παράδοση ως δομές αλλά και ως διαδικασίες που εξαρτιόταν από τη δράση του παρόντος⁵. Στο προαναφερόμενο ωστόσο συνέδριο, το αφιερωμένο στη μνήμη της Κυριακίδου και κατ' επέκταση

---

2. Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος, «Πηγές για το λαϊκό πολιτισμό της τουρκοκρατίας» (1983), *Λαογραφικά μελετήματα*, τ. 2, Πορεία, Αθήνα 1993, σ. 137-141.

3. Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος, «Ιστορία, προφορική ιστορία, ανθρωπολογία και λαογραφία» (1986), *Λαογραφικά μελετήματα*, τ. 2, Πορεία, Αθήνα 1993, σ. 251-270. Γενικότερα βλ. R. Dorson, «The Oral Historian and the Folklorist», στο D.K. Danaway - W.K. Baum (επιμ.), *Oral History. An Interdisciplinary Anthology*, 2η έκδ., Λονδίνο 1996, σ. 283-291, όπου επισημαίνονται οι διαφοροποιήσεις στη θεωρία και κυρίως στη μέθοδο της προφορικής ιστορίας ανάμεσα στους ιστορικούς και στους λαογράφους.

4. Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος, «Η ελληνική λαογραφία στη σύγχρονη της προοπτική», *Λαογραφικά μελετήματα*, Νέα Σύνορα, Αθήνα 1979, σ. 86-112. Βλ. ωστόσο τον προβληματισμό της στο άρθρο της «Προφορική ιστορία και λαογραφία» (1982), *Λαογραφικά μελετήματα*, τ. 2, Πορεία, Αθήνα 1993, σ. 231: «Είναι δυνατόν, σήμερα, μέσα στη σύγχρονη κοινωνία μας να υπάρχει ακόμα, στη ζωή του ατόμου, μια "παραδοσιακή" πλευρά; Με άλλα λόγια, ένα κομμάτι της ζωής μας που εξακολουθούμε να ζούμε με τον "παραδοσιακό" τρόπο; Και τι είναι "παραδοσιακό"; Κυρίως η προφορική, πρόσωπο με πρόσωπο, "αυθεντική" (κατά τον Lévi-Strauss) επικοινωνία; Η απάντηση είναι "ναι". Πιστεύω πως όλοι ζούμε μέρος της ζωής μας "με τον παραδοσιακό" τρόπο που χαρακτηρίζει ό,τι αποκαλούμε "προφορική ιστορία". Αυτή όμως είναι μια διαφορετική προφορική ιστορία από ό,τι συνήθως υποδηλώνει ο όρος. Δεν ξετυλίγεται, όπως συνήθιζε, στο επίπεδο της κοινότητας· μπορεί να εντοπιστεί μόνο στο επίπεδο της οικογένειας και του ατόμου. Είναι προσωπικές ιστορίες και οικογενειακές ιστορίες που μεταδίδονται από γενιά σε γενιά»

5. Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος, «Ο χρόνος της προφορικής ιστορίας» (1987), *Λαογραφικά μελετήματα*, τ. 2, Πορεία, Αθήνα 1993, σ. 258-270.

στην επιστημονική της οπτική, την βαθύτατα διεπιστημονική⁶, εκδηλώθηκε αρκετά περιορισμένα η τάση ή η βούληση έστω για σύγκλιση και συνεργασία των επιστημών της λαογραφίας και της ανθρωπολογίας. Η γόνιμη και επιστημονική συζήτηση ακόμα εκκρεμεί και, όπως φαίνεται, απασχολεί περισσότερο από όσο οι θερμόαιμοι της ανθρωπολογίας και της λαογραφίας αντιλαμβάνονται. Ίσως στην παρούσα συνάντηση που αυτή τη φορά αναφέρεται στην ανθρωπολογία στην Ελλάδα, θα μπορούσε να αρχίσει και να γίνει με ειλικρίνεια. Ο πολύς μάλιστα απαξιωτικός λόγος των νέων κυρίως Ελλήνων ανθρωπολόγων «περί λαογραφισμού» και «φογκλόρ» θέτει το ερώτημα κατά πόσο ο σύγχρονος ελληνικός ανθρωπολογικός λόγος έχει πραγματικά αφήσει πίσω του το στερεότυπο της αυθεντίας του ανθρωπολόγου, κατά πόσο γνωρίζει, αναγνωρίζει και κατανοεί την ιστορική πορεία των επιστημών που κλήθηκαν πολύ πριν από την ανθρωπολογία να φωτίσουν το παρόν και το πρόσφατο παρελθόν της ελληνικής κοινωνίας και του πολιτισμού, κινούμενες αναγκαστικά μέσα στα θεωρητικά, μεθοδολογικά και σαφώς ιδεολογικά πλαίσια της κάθε ιστορικής περιόδου. Θα μπορούσε να αναφερθούν οι επιστήμες της ιστορίας⁷, της αρχαιολογίας και βέβαια η λαογραφία που έχει

---

6. Ο Herzfeld αναφέρεται με πολύ σαφή τρόπο στο επιστημονικό όραμα της Άλκης Κυριακίδου-Νέστορος που συμπεριλάμβανε τη διαλεκτική συνεργασία μεταξύ δύο κατά τη γνώμη του αντιπαρατιθέμενων πνευματικών παραδόσεων: της λαογραφίας και της κοινωνικής ανθρωπολογίας. Μια συνεργασία, σημειώνει ο ίδιος, «που θα ξεπερνούσε τον ασφυκτικό κλοιό της πολιτιστικής αμυντικότητας – της προστασίας δηλαδή της πολιτιστικής οικειότητας – όπως την είχαν δημιουργήσει οι προκάτοχοι της για λόγους που είχαν την απαρχή τους στις συνθήκες εξάρτησης απ' τη Δύση, που κατά παραδοξολογία στιγματίζαν την ανεξαρτησία του κράτους...» (Μ. Herzfeld, «Η επιστημολογία της πολιτιστικής οικειότητας και η περίπτωση της ελληνικής λαογραφίας, Πρακτικά «Ελληνικός παραδοσιακός πολιτισμός: Λαογραφία και ιστορία», ό.π., σ. 27).

7. Τελείως ενδεικτικά θα μπορούσε στο σημείο αυτό να γίνει αναφορά στον τρόπο που διδάσκεται η ιστορία στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Οι ερευνητές του συμπιραίνουν ότι το μάθημα της ιστορίας αποτελεί το προνομιακό πεδίο άρθρωσης της κυρίαρχης ιδεολογίας. Αν και αυτή η επιλογή δεν αποτελεί αποκλειστική ιδιαιτερότητα του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, ωστόσο επισημαίνεται ότι ιδιαίτερα στην Ελλάδα

περισσότερο από όλες χρεωθεί (α) την έλλειψη ενός συστηματοποιημένου μεθοδολογικού, θεωρητικού και ερμηνευτικού λόγου και (β) την εμπλοκή της στην ιδεολογία της ενιαίας εθνικής συνείδησης⁸ και ταυτότητας. Αντίστοιχες ωστόσο «χρεώσεις» αποδίδει στην ανθρωπολογία η ιδεολογικά φορτισμένη έννοια του πολιτισμού, έννοια με περιγραφική και άκρως αξιολογική σημασία για τους μη δυτικούς πολιτισμούς, ή οι απόψεις των οπαδών του πολιτισμικού εξελικτισμού (αρχίζοντας από τον E. Taylor). Οι παραπάνω αναφορές έχουν νόημα μόνο αν καταφέρουν να πείσουν ότι οι ανθρωπιστικές επιστήμες ωφελούνται οι ίδιες και γίνονται χρήσιμες μόνον όταν θέσουν σε άμεση συζήτηση τις αντιπαρατιθέμενες μεταξύ τους απόψεις και όταν η συμβολή τους αξιολογείται με αμοιβαίο σεβασμό και όταν αυτή εντάσσεται στα ιστορικά της συμφραζόμενα. Η παρακολούθηση της ιστορικής διαδρομής των διάφορων εθνικών παραδόσεων (της γαλλικής, της βρετανικής, της γερμανικής, της αμερικανικής), μέσα από την προσέγγιση των εννοιολογικών μετασχηματισμών των όρων⁹ «λαογραφία», «εθνολογία», «εθνογραφία», «αν-

---

«η εθνική ταυτοποίηση, μέσω του σχολικού μηχανισμού και ιδιαίτερα του μαθήματος της ιστορίας, προσλαμβάνει εντονότατο χαρακτήρα, λόγω της κομβικής σημασίας που έχει το ιδεολόγημα της αδιάκοπης συνέχειας του ελληνισμού στο πλαίσιο της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας» (Γιώργος Κόκκινος, *Από την ιστορία στις ιστορίες. Προσεγγίσεις στην ιστορία της ιστοριογραφίας, την επιστημολογία και τη διδακτική της ιστορίας*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998, σ. 338-339). Από τη γενικότερη βιβλιογραφία βλ. ενδεικτικά, Παν. Ε. Λέκκας, *Η εθνικιστική ιδεολογία. Πέντε υποθέσεις εργασίας στην ιστορική κοινωνιολογία*, ΕΜΝΕ - Μνήμων, Αθήνα 1992· Άννα Φραγκουδάκη - Θάλεια Δραγώνα (επιμ.), *«Τι είναι η πατρίδα μας;». Εθνοκεντρισμός στην εκπαίδευση*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997· Αγγελική Κωνσταντακοπούλου, «Θέματα βαλκανικής ιστοριογραφίας και εθνικιστικής ιδεολογίας», *Σύγχρονα θέματα* 50-51(1994): 11-23.

8. Βλ. ενδεικτικά Μ. Herzfeld, *Πάλι δικά μας. Λαογραφία, ιδεολογία και η διαμόρφωση της σύγχρονης Ελλάδας*, μετ. Μ. Σαρηγιάννη, πρώτη έκδοση 1982, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2002.

9. Για μια συνοπτική παρουσίαση της πορείας και του περιεχομένου που είχαν οι όροι «εθνογραφία», «εθνολογία», «Volkerkunde», «κοινωνική/πολιτισμική ανθρωπολογία» και των μετασχηματισμών που αυτοί υπέστησαν – εμφανιζόμενοι άλλοτε ως συνώνυμοι όροι, άλλοτε ως αντα-

θρωπολογία», μέσα από τις μεταξύ τους αντιπαραθέσεις και συγκλίσεις αλλά και τις διαφοροποιημένες στο χρόνο και στον τόπο δημιουργικές ή όχι αναθεωρήσεις τους ενισχύει την άποψη των λιγότερο, εκατέρωθεν, θερμοάιμων ότι είναι πλέον ανάγκη να αναπτυχθεί και στην Ελλάδα εκείνος ο επιστημονικός λόγος που θα στηρίζεται στη συμμετοχή στο διεθνή διάλογο και στη σύγκλιση των συναφών επιστημών, προκειμένου να συμβάλλει δημιουργικά στη μελέτη μιας συνεχώς μεταβαλλόμενης κοινωνίας και πολιτισμού.

Η παρακολούθηση της ελληνικής διαδρομής¹¹ για την έρευ-

γωνιστικοί πριν καταλήξουν να τεθούν κάτω από την κυριαρχία του ευρύ-τερα αποδεκτού όρου της ανθρωπολογίας (ως κοινωνικής, πολιτισμικής ανθρωπολογίας) – βλ. Δήμητρα Γκέφου-Μαδιανού, *Πολιτισμός και εθνογραφία. Από τον εθνογραφικό ρεαλισμό στην πολιτισμική κριτική*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999, σ. 215-243, όπου και η σχετική βιβλιογραφία (βλ. και κριτική παρουσίαση του βιβλίου, Κωνσταντίνα Μπάδα, «Δημ. Γκέφου-Μαδιανού, *Πολιτισμός και εθνογραφία*», *Ουτοπία* 46(2001) 159-167. Δεν πρέπει ωστόσο να παραβλέπεται ότι η εθνογραφία είναι η επιστήμη που ασχολείται με μονογραφίες ιστορικής αναστήλωσης και, γι' αυτό είναι αντίστοιχη με την ιστοριογραφία. Η κοινωνική ανθρωπολογία είναι επιστήμη του γενικού, αναφέρεται στη θεωρητική μελέτη και στην ανάλυση των κοινωνικών δομών στη συγχρονία, αν και αυτή συχνά την παρακάμπτει στρεφόμενη μόνο στην παράδοση (Πβ. Σ. Δημητρίου Κοτσώνη - Σωτ. Δημητρίου, *Ανθρωπολογία και ιστορία*, Αθήνα 1996, σ. 185). Η δεκαετία ωστόσο του '80 αποτέλεσε τη δεκαετία της πολιτισμικής κριτικής για την ανθρωπολογία και διαμόρφωσε διαφορετικά περιεχόμενα και προσρισμούς στην εθνογραφία. Μια κριτική παρουσίαση του αυτο-κριτικού ανθρωπολογικού λόγου και της πολιτισμικής κριτικής για την ανθρωπολογία δίνει η Δήμητρα Γκέφου-Μαδιανού, *Πολιτισμός και εθνογραφία*, ό.π. Επίσης Δήμητρα Γκέφου-Μαδιανού (επιμ.), *Ανθρωπολογική θεωρία και εθνογραφία. Σύγχρονες τάσεις*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998.

10. Ειδικότερα για την επιστημονική ορολογία της λαογραφίας στα ελληνικά και για το αντικείμενό της βλ. Μ. Μερακλής, «Οι θεωρητικές κατευθύνσεις της λαογραφίας», *Λαογραφία* 27(1971)· Αλ. Κυριακίδου-Νέστορος, «Η ελληνική λαογραφία στη σύγχρονη της προοπτική» (1972) στο Άλλη Κυριακίδου-Νέστορος, *Λαογραφικά μελετήματα*, τ. 1, Νέα Σύνορα, Αθήνα 1979, σ. 96-98· Μ. Αλεξιάδης, *Η ελληνική και διεθνής επιστημονική ονοματοθεσία της λαογραφίας*, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1988.

11. Για την ιστορική διαδρομή της ελληνικής λαογραφίας βλ. Άλλη Κυριακίδου-Νέστορος, *Η θεωρία της ελληνικής λαογραφίας. Κριτική ανάλυση*, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας,

να της κοινωνίας και του πολιτισμού φανερώνει καταρχήν ότι η Ελλάδα ήταν προνομιακό πεδίο έρευνας Ελλήνων και ξένων ερευνητών των συναφών κοινωνικών επιστημών και ότι ως τη δεκαετία τουλάχιστον του '70 οι επιστήμες της λαογραφίας, κοινωνικής ανθρωπολογίας/εθνολογίας συνομιλούσαν περισσότερο και πάντως χωρίς τις μεταγενέστερες «αντιπαραθετικότητες» που καταλήγουν να συνθέτουν σήμερα ένα πρόσφορο αντικείμενο εθνογραφικής μελέτης και ανάλυσης. Μια περισσότερο ίσως μελέτη της ιστορίας της ελληνικής λαογραφίας θα μπορούσε να δείξει ότι η λαογραφία «συστέγαξε» για πολύ μεγάλο διάστημα, στο εσωτερικό της, την εθνολογία και την εθνογραφία¹², και επέτρεπε την εξοικείωση με τις προαναφερό-

---

Αθήνα 1978. Την ανάγκη εξ άλλου της επιστήμης να ανανεώσει τα μεθοδολογικά της εργαλεία προκειμένου να ξεπεράσει τις αδυναμίες των προηγούμενων φάσεων της και να παράγει ένα περισσότερο επιστημονικό και λιγότερο «εθνικά» προσδιορισμένο λόγο, την κάλυψε ο λόγος και η πράξη της ίδιας της Κυριακίδου αλλά και άλλων συναδέλφων της γενιάς της (όπως ο Μ.Γ. Μερακλής και εν μέρει ο Δημήτριος Λουκάτος). Πβ. και Alan Dundes, «Modern Greek Folkloristics. An Outsider's view», *Λαογραφία* 39(1998-2000) 55-74, όπου καταθέτει τον προβληματισμό του για την εσωστρέφεια της ελληνικής λαογραφίας, τον «εθνικιστικό» της λόγο και τις προτάσεις του για την ανάπτυξη μιας καλύτερης προοπτικής για την ελληνική λαογραφία. Γενικότερα για τις νεότερες τάσεις της λαογραφίας βλ. Am. Peredes - R. Bauman (επιμ), *Towards New Perspectives in Folklore*, Univ. of Texas Press, 1972· J. Cuisenier (επιμ), *Europe as a cultural Area*, Mouton, Παρίσι 1979. Ένας νεότερος επίσης προβληματισμός εξωτερικεύει την κρίση ταυτότητας των λαογράφων στο σύγχρονο κόσμο θέτοντας ταυτόχρονα το ερώτημα αν αυτό δεν ισχύει και για άλλες επιστήμες. Βλ. ενδεικτικά για τους σχετικούς προβληματισμούς που τέθηκαν στο συνέδριο που πραγματοποιήθηκε στο Turku, τον Οκτώβριο του 1996: Girsli Sigurosson, «Identity Crisis in Folkloristics – and Elsewhere. A report from the NIF Conference in Turku (October 25-27, 1996)», *NIF Newsletter* 4 (1996) 7-12.

12. Βλ. π.χ. Δ. Λουκάτος, *Λαογραφία - εθνογραφία. Στοιχεία διδασκαλίας και απόψεις από τον εναρκτήριο λόγο της έδρας του*, Ιωάννινα 1968, σ. 6, 10, όπου η επιστήμη της εθνογραφίας ορίζεται ως «η μελέτη των λαών, η καταγραφή όλων τους των εκδηλώσεων όχι μόνο των πνευματικών και των κοινωνικών, αλλά και των "τεχνικών", που αποτελούσαν σοβαρό προστάδιο του πολιτισμού όλων μας [...] Αυτή η μελέτη της τεχνικής», σημειώνει, η "technologie", όπως την έλεγαν οι Ευρωπαίοι, έγινε

μενες επιστήμες. Καθίσταται ενδεικτικό ότι οι κύριοι εκπρόσωποι της κλασικής εθνολογικής/εθνογραφικής θεωρίας και πράξης συγκροτούν ταυτόχρονα τους θεμελιωτές της λαογραφίας, στην κλασική εκδοχή της.

Η παράδοση της λαογραφίας δείχνει ότι από το τέλος του 19ου αιώνα έως τα μέσα και πλέον του 20ου αιώνα, οι λαογράφοι ερευνητές, και οι τοπικοί επίσης λόγιοι, ήταν καταρχήν εκείνοι που συγκέντρωναν, κατέγραφαν και μελετούσαν μορφές και εκδηλώσεις της προφορικής παράδοσης με την πεποίθηση ότι αυτές οι υποτιμημένες λαϊκές εκφράσεις του παρελθόντος (όπως παραμύθια, διηγήσεις και μύθοι, γλωσσικά μνημεία και διάλεκτοι, τραγούδια, έθιμα, επαγγέλματα τεχνικές κ.λπ.) είχαν ιστορική και πολιτισμική αξία. Το Λαογραφικό Αρχείο που μετονομάστηκε σε Κέντρο Έρευνας της Ελληνικής Λαογραφίας, το Αρχείο Ιστορικού Λεξικού της Νέας Ελληνικής και των Διαλέκτων, και άλλα στη συνέχεια αρχεία με τοπικό χαρακτήρα αποτέλεσαν τους πυρήνες όπου συσσωρευόταν η προφορική παράδοση και έμμεσα η πληροφόρηση για την αγροτική κοινωνία. Οι κυρίαρχες θεωρητικές και μεθοδολογικές επιλογές της λαογραφίας (ξεκινώντας από την επίδραση του ρεύματος του ρομαντισμού και φτάνοντας στο αντίστοιχο του ιδεαλισμού), οδηγούσαν βέβαια σε αυτή τη φάση τη λαογραφική έρευνα προς τη διαμόρφωση μιας στατικής, εν πολλοίς αποϊστοριοποιημένης αντίληψης για το λαϊκό πολιτισμό και μια εξιδανικευμένη εικόνα για τους 'κοινωνικούς του φορείς. Η ίδια ωστόσο η κοινωνική και πολιτισμική εμπειρία της μεταπολεμικής Ελλάδας και η ανάπτυξη σχέσεων αλληλεπίδρασης ανάμεσα στις κοινωνικές επιστήμες ώθησαν σταδιακά τη λαογραφία

το πάθος της νέας επιστήμης, η βασική επιδίωξη των εθνογραφικών μελετών, που θα νόμιζε κανείς ότι ζητούσαν κάποιο αντίβαρο, ύστερα από την υπερβολική ως τότε ψυχική ή μεταφυσική θεώρηση των ανθρωπίνων». Βεβαίως δεν αγνοείται ότι τα όρια της εθνογραφικής του μεθόδου περιορίζονται σ' ένα περιγραφικό, ανθρωπογεωγραφικό και κοινωνικό ίσως προσδιορισμό του χώρου και του χρόνου έρευνας και το αντικείμενο μελέτης είναι η ζωή του και ο πολιτισμός του έθνους (ως ενιαίου λαού), του παρελθόντος του και του παρόντος όπως διαμορφώνεται στις σύγχρονες συνθήκες (Δ. Λουκάτος, *Εισαγωγή στην ελληνική λαογραφία*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1977, σ. 17).

προς την αναζήτηση της ιστορικότητας των διάφορων εκφράσεων του πολιτισμού της προφορικότητας¹³. Η Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος προώθησε, όπως ήδη σημειώθηκε, την ιστορική εθνογραφία για τη μελέτη «του παραδοσιακού πολιτισμού», ενσωμάτωσε την αντίληψη της ιστορικής αλλαγής στη μελέτη του παραδοσιακού πολιτισμού, αλλά και εν τέλει έστρεψε, από τις αρχές της δεκαετίας του '80, την προσοχή και σε άλλες διηγήσεις, ιστορίες και προφορικές αφηγήσεις που όχι μόνο επέτρεπαν να αποδοθεί η ιστορικότητα και η συνολικότητα στους τρόπους με τους οποίους ο συνηθισμένος άνθρωπος αντιλαμβάνονταν τη θέση του στην ιστορία αλλά και να αποκαλυφθούν και τα εσωτερικά, ασυνείδητα επίπεδα της κοινωνικής του εμπειρίας και ιστορικής ερμηνείας. Μια άλλη τάση της λαογραφίας διαμόρφωσε την ίδια περίοδο ο Μ.Γ. Μερακλής, ο οποίος έδινε έμφαση σε δύο βασικούς παράγοντες: (α) στο παρόν, στη μελέτη, στην πραγματικότητα, της σχέσης ανάμεσα στο παρελθόν (ως παράδοση) και στο παρόν και (β) στις κοινωνικές συνιστώσες των λαογραφικών φαινομένων. Θα μπορούσε να σημειωθεί ότι η λαογραφία με τη δική του θεώρηση εντασσόταν περισσότερο στις εμπειρικές κοινωνικές επιστήμες (με έμφαση στη μελέτη του πολιτισμού)¹⁴. Γενικότερα θα μπορούσε συνοπτικά να σημειωθεί ότι από τη δεκαετία του '70 και κυρίως μετά το '80 ο επιστημονικός διάλογος για το «λαϊκό πολιτισμό και τον κοινωνικό του φορέα» – που κλυδώνιζε ως έννοια και περιεχόμενο την ίδια τη λαογραφία αλλά και απασχόλησε σημαντικά την κοινωνικο-πολιτισμική ιστορία¹⁵, τη λογοτεχνία, την κοινωνιολογία, τις πολιτισμικές σπουδές στην

13. Π.χ. το Αρχείο Μικρασιατικών Σπουδών επιδίωξε να οργανωθεί πάνω σε μια τέτοια βάση. Άλλες επίσης θεωρητικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις προτάθηκαν π.χ. από τον Ε.Δ. Μαζαράκη, *Συμβολή στη μελέτη της λαογραφίας*, Εστία, Αθήνα 1959· του ίδιου, *Η λαογραφική έρευνα και η συστηματική οργάνωσή της*, Εστία, Αθήνα 1964, κ.ά.

14. Μ.Γ. Μερακλής, *Ελληνική λαογραφία. Κοινωνική συγκρότηση*, Οδυσσεάς, Αθήνα 1984.

15. François Doss, *Η ιστορία σε ψίχουλα. Από τα Annales στη «νέα ιστορία»*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1993, σ. 189-194· P. Burke, *Popular Culture in Early Modern Europe*, Wildwood House, Λονδίνο 1978.

Αγγλία και βεβαίως την ανθρωπολογία (ως πολιτισμός της προφορικότητας), επηρέασε τη λαογραφία με διαφορετικό βαθμό σε κάθε χώρα – και επαναπροσδιόρισε σημαντικά τις θεωρητικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις της. Στο κλίμα αυτό μια νεότερη γενιά λαογράφων προσανατολισμένη σε μια ιστορικο-ανθρωπολογική οπτική, ακολούθησε καταρχήν το δρόμο που άνοιξαν οι Κυριακίδου – Μεραιλής θέτοντας ως πρώτο μέλημά τους την ιστορίκευση¹⁶ του λαϊκών πολιτισμικών φαινομένων και επομένως την αντιμετώπισή τους ως ιστορικών προϊόντων μιας συγκεκριμένης κοινωνίας. Καθιστώντας στη συνέχεια την παράδοση (το οργανωμένο δηλαδή σύστημα διαφύλαξης του παρελθόντος στο παρόν) και τη μνήμη, ιστορικές κατά βάση έννοιες και ικανά αναλυτικά εργαλεία, αλλά και αξιοποιώντας τις γραπτές πηγές και τις εθνογραφικές μαρτυρίες, επιχειρούν μαζί με τις άλλες ιστορικο-ανθρωπολογικές επιστήμες τη συμπλήρωση πλέον της κοινωνικής και πολιτισμικής γνώσης και την αναγνώριση της κοινωνικής ταυτότητας των φορέων τους. Η ζωή, οι παραδόσεις και η ανίχνευση της πολιτισμικής ταυτότητας και των άλλων συνηθισμένων ανθρώπων που αποτελούν, στο εσωτερικό της επί μέρους εθνικής κοινωνίας, διαφορετικές θρησκευτικές, κοινωνικές, γεωγραφι-

---

16. Η τάση αυτή είχε ήδη εκδηλωθεί στους κόλπους της λαογραφίας άλλων χωρών και δημιούργησε γόνιμο προβληματισμό. Ο Roland Natt ασκεί π.χ. αυστηρή κριτική σε εκείνους τους λαογράφους που αναζητούν, όπως σημειώνει ο Μ.Γ. Μεραιλής, «Ιστορική λαογραφία. Ελληνικός παραδοσιακός πολιτισμός», «Ελληνικός παραδοσιακός πολιτισμός: Λαογραφία και ιστορία», ό.π., σ. 30-31, με την ιστορική διάσταση των λαογραφικών φαινομένων αλλά με έναν τρόπο που παραβλέπει τα μεγάλα προβλήματα και ερωτήματα της επιστήμης και αποστρέφεται ενστικτωδώς «τις κοινωνικές εμπλοκές και τις συνέπειες που φέρει η πραγματική διάγνωση των προβλημάτων, “απομονώνοντας” επιμέρους θέματα (παραμύθια, αινίγματα, ο αργαλειός), ώστε ο λαογράφος να μην επιτελεί ό,τι είναι έργο ενός ερευνητή, ο οποίος με βάση μια κριτική θεωρία “συλλαμβάνει” την κοινωνία ως διαδικασία πρόσβασης και διαφωτίζει έτσι τις σχέσεις με το παρελθόν του παρόντος, από το οποίο πρέπει στην ουσία να αφορμάται και σε αυτό να επιστρέφει η λαογραφική έρευνα». Για τη σχετική βιβλιογραφία βλ. και τη συζήτηση Μ.Γ. Μεραιλής, «Ιστορική λαογραφία. Ελληνικός παραδοσιακός πολιτισμός», ό.π., σ. 30-37.

κές, γλωσσικές κ.λπ. ομάδες και συγκροτούν μέρος της ιστορικής της πραγματικότητας ή καλύτερα μέρος της Ενωμένης υπερεθνικής πλέον Ευρώπης άρχισαν να αποτελούν, επίσης αντικείμενο της νέας λαογραφίας¹⁷.

Μια άλλη παράδοση της κοινωνικής και πολιτισμικής έρευνας στην Ελλάδα δημιούργησαν οι ξένοι ανθρωπολόγοι και ανθρωπογεωγράφοι (στις δεκαετίες του '50 και '60) αλλά και οι Έλληνες μελετητές (στις δεκαετίες του '70 και '80) που άσκησαν μια σημαντική επίδραση στην ανάπτυξη της νεότερης ιστορικο-ανθρωπολογικής έρευνας στην Ελλάδα¹⁸.

Μία νεότερη επίσης παράδοση αναπτύσσει ένας ολοένα αυξανόμενος αριθμός Ελλήνων κοινωνικών ανθρωπολόγων που έχουν πραγματοποιήσει σπουδές στην Αγγλία και τις ΗΠΑ ή στα νεοϊδρυθέντα τμήματα Ανθρωπολογίας στην Ελλάδα. Κατά κύριο λόγο αυτή η παράδοση αναπτύσσει την ανθρωπολογία «οίκοι»¹⁹, την «ιθαγενή» ή «αυτο-ανθρωπολογία» ή όπως αλλιώς την αποκάλεσαν στις διάφορες φάσεις της. Πρόκειται για την ανθρωπολογία που έχει ως αντικείμενο μελέτης εν μέρει οικείες κοινωνίες, ειδικότερα κοινωνικές και πολιτισμικές ομάδες που ζουν στο ίδιο στενό ή ευρύτερο πλαίσιο με τον «ανθρωπολόγο». Ασχολείται με τον κοντινό, τον οικείο άλλο, τον άλλο αλλά και τον εαυτό, μέρος και οι δύο του οικείου χώρου.

Αυτή ωστόσο η στροφή του ανθρωπολογικού ερευνητικού ενδιαφέροντος προς τους κόλπους των ιστορικών λαών και

17. Βλ. συνοπτικά ανάλογες προσεγγίσεις το έργο των Ελ. Αλεξάκη, Βασιλικής Ρόκου, Ελεον. Σκουτέρη-Διδασκάλου, Ευάγ. Αυδίκου, Κ. Μπάδα, Βασίλειου Νιτσιάκου, Ευάγ. Ντάτση και πολλών άλλων.

18. Για την κοινωνική έρευνα βλ. Στ. Δαμιανάκος (επιμ.), *Διαδικασίες κοινωνικού μετασχηματισμού στην αγροτική Ελλάδα*, ΕΚΚΕ, Αθήνα 1987. Επίσης Μαρία Κουρούκλη, «Οι ανθρωπολογικές έρευνες στην Ελλάδα», *Σύγχρονα Θέματα* 2(1978) 83-90. Ειδικότερα για την έρευνα των αγροτικών τοπικών κοινωνιών στην Ελλάδα, βλ. συνοπτικά την κριτική παρουσίαση που έκανε ο St. Damianakos, «Rural Community Studies in Greece» στο J.L. Durand-Drouhin - L.M. Szwegrub (επιμ.), *Rural Community Studies in Europe*, τ. 3, Pergamon Press Οξφόρδη - Νέα Υόρκη 1985.

19. Δημητρά Γκέφου-Μαδιανού, «Ανθρωπολογία οίκοι: Για μια κριτική της γηγενούς ανθρωπολογίας», *Διαβάξω* 323 (1993) 44-51.

στη μελέτη επομένως του οικείου άλλου, έφερε την ανθρωπολογία πολύ κοντά στη νεότερη λαογραφία, και βεβαίως στην ιστορία, ιδιαίτερα αφότου η ανάγκη εισαγωγής της ιστορικής διάστασης στο αναλυτικό αντικείμενο της ανθρωπολογίας την οδήγησε στην αμφισβήτηση της κλασικής θεώρησης των κοινωνικών και πολιτισμικών συστημάτων ως αυτόνομων και έξω από την ροή της ιστορίας συστημάτων. Αναλυτικότερα η επαφή της ανθρωπολογίας ιδιαίτερα με τον αγροτικό και τον αστιακό στη συνέχεια χώρο των δυτικών κοινωνιών την έφερε άμεσα αντιμέτωπη με μικροκοινωνίες που είχαν ιστορική παράδοση, γραπτές πηγές αλλά και πλούσια την ερευνητική παραγωγή για την κοινωνία και τον πολιτισμό των δύο τελευταίων αιώνων (από μέρος της πολιτισμικής και κοινωνικής ιστορίας, της λαογραφίας, της λογοτεχνίας και άλλων επιστημών). Η όποια επομένως περαιτέρω συμβολή της στην έρευνα για την ανάδειξη, την κατανόηση και την ερμηνεία των πολλών και διαφορετικών όψεων της κοινωνικής και πολιτισμικής έκφρασης, του οικείου άλλου προαπαιτεί, καταρχήν (α) την ιστορική γνώση και την προσέγγιση του αντικειμένου του πολιτισμού ως ιστορική διαδικασία, (β) τη μόνιμη συνομιλία με τις άλλες επιστήμες και τη γνώση της ερευνητικής παράδοσής τους, (γ) την αποστασιοποίηση από την παγιωμένη ανθρωπολογική άποψη ότι τον αναγκαίο αναθεωρητικό κριτικό λόγο του οικείου πολιτισμού και την πρόσληψη της πραγματικότητάς του από τα μέσα την καλύπτει σήμερα μόνο ο ανθρωπολόγος. Προϋποθέτει επίσης τη σύνδεση της ιθαγενούς ελληνικής ανθρωπολογίας με τη διεθνή ανθρωπολογική παραγωγή και γνώση, με τον ευρύτερο εγγενώς κοσμοπολιτικό λόγο αυτής της επιστήμης. Η ανθρωπολογία είναι εκείνη κατεξοχήν η επιστήμη η οποία μέσω της συγκέντρωσης και της σύγκρισης των τοπικών παραδειγμάτων²⁰ οφείλει να αναδεικνύει τις νέες μορφές της πολυ-πολιτι-

---

20. Ο ανθρωπολογικός λόγος θεωρείται επίσης λόγος συστηματικός, λόγος συγκριτικός, λόγος γενικευτικός, εγγενώς κοσμοπολιτικός, καθώς μέσα από τη σύγκριση προχωρεί στη σύνθεση του επί μέρους στο όλο, με οικουμενική διάσταση και σε συνολική αντίληψη για τον άνθρωπο και το

σμικότητας και της ετερότητας, να συμβάλλει στην αναγνώρισή τους και να δίνει τη σφαιρική σύλληψη της παγκόσμιας κοινωνίας. Κι εδώ ίσως να βρίσκεται η διαφορά της από τη λαογραφία. Γιατί σε τελευταία ανάλυση και το ερευνητικό αντικείμενο και της λαογραφίας ήταν τελικά ο «άλλος»²¹, ο «άλλος» ως χωρικός, ως λαϊκός άνθρωπος, ως προφορικός πολιτισμός, ως αγροτική κοινότητα, ως πολιτισμός ανταρσίας, ως επί μέρους «ιθαγενής πολιτισμικός εαυτός», τον οποίο άλλοτε από μέσα και άλλοτε απ' έξω επιχειρούσε να παρουσιάσει, να περιγράψει, και παλιότερα να συγκροτήσει ή να επινοήσει.

περιβάλλον του και βεβαίως λόγος κατατακτήριος και κριτικός (βλ. συνοπτικά Ευθ. Παπαταξιάρχης, «Για την ανθρωπολογία σήμερα. Θέσεις, αμφισβητήσεις, αναθεωρήσεις», *Διαβάζω* 323(1993), «Αφιέρωμα στην κοινωνική ανθρωπολογία». Βλ. ιδιαίτερα Marc Augé, *Για μια ανθρωπολογία των σύγχρονων κόσμων*, εισαγ. Ε. Ρίκου, μετ. Δ. Σαφαρίδου, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1999.

21. Την άποψη αυτή διατυπώνει με σαφήνεια η Ελεωνόρα Σκουτέρη-Διδασκάλου, «Λαογραφικά μουσεία, πολιτισμική ταυτότητα, ιστορική μνήμη», *Πρακτικά της Α΄ Συνάντησης Λαογραφικών Μουσείων των χωρών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με θέμα: «Ο ρόλος των ευρωπαϊκών μουσείων στα πλαίσια της Ενωμένης Ευρώπης»*, Αθήνα 1-5 Οκτωβρίου 1992, Αθήνα 1994, σ. 65: «Κατά ένα περίεργο τρόπο αυτό οφείλεται ακριβώς στο γεγονός ότι στη λαογραφία και την ανθρωπολογία είχε «ανατεθεί» εξαρχής (μεσούντος ήδη του 19ου αι.) η μελέτη του άλλου ή των άλλων, δηλαδή όσων δεν ήθελαν ή δεν ενδιαφέρονταν να μελετήσουν οι άλλες (οι κύριες, όπως αυτοαποκαλούνταν) κοινωνικές επιστήμες. Από τη μια μεριά το σύγχρονο άτομο στις καινούριες συνθήκες της μοντέρνας εποχής και, από την άλλη, ιθαγενείς κάθε είδους, όπως π.χ. οι χωρικοί, οι αγρότες, οι λαϊκοί άνθρωποι, τα παιδιά, οι γυναίκες, όμως και «ιθαγενείς καταστάσεις», όπως π.χ. τα «καναγκιουρίσια πράγματα», τα «παλαιά και παραδοσιακά», τα μισοξεχασμένα, τα «ταπεινά» ή τα «περίεργα», τα «καθημερινά» ή τα «ανάξια» και «ασήμαντα». Ακόμα και όταν το αντικείμενο της λαογραφίας ή της ανθρωπολογίας εξιδανικευόταν (ο λαός, ο πρωτόγονος, ο πολιτισμός, η κοινωνία), η ίδια η πρακτική των ερευνητών, επιστημόνων και ερασιτεχνών τούς οδηγούσε κάποιες φορές να συγκεντρώσουν κοντά σ' αυτά που έμοιαζαν να διαθέτουν τα ειδοποιά χαρακτηριστικά του ανώτερου, του κατεξοχήν Πολιτισμού [...] και τα «άλλα» [...] Όσα μέρα με τη μέρα συνέβαιναν στους ανθρώπους, όσα περνούσαν από γενιά σε γενιά με το παράδειγμα και την πράξη, όσα έφτιαχναν την κοινωνική ζωή αυτό που ήταν».

Κλείνοντας σημειώνεται συμπερασματικά ότι η γέννηση της νέας ιστορίας οδήγησε σε αυτήν την καθοριστική στροφή των επιστημών της ανθρωπολογίας, λαογραφίας²², κοινωνιολογίας²³ και ότι η σύγκλιση της ίδιας της ιστορίας με την ανθρωπολογική θεώρησή²⁴ που συνοδεύεται μάλιστα από μια μεθοδολογική προσοχή προς το σχετικό παρόν, δημιούργησε καλύτερες προοπτικές για τη απόκτηση της πολιτισμικής γνώσης και για τη συνολικότερη κατανόηση του παρελθόντος και του παρόντος. Ειδικότερα αναδεικνύοντας η ιστορία την έννοια της υποκειμενικότητας σε ιστορική έννοια, καθιστώντας τον προφορικό λόγο ως ιστορικό λόγο (προφορική ιστορία) και αντιμετωπίζοντας το παρελθόν ως ιστορία και ως δράση του παρόντος, ήρθε κοντά σ' ένα ευρύ, πολυεπιστημονικό αντικείμενο (που έχει σχέση με τη σπουδή της λαϊκή κουλτούρας, της παράδοσης ως δομής και διαδικασίας, με τη συλλογική/κοινωνική μνήμη, με τις κοινωνικές και πολιτισμικές ταυτότητες και τις συλλογικές αναπαραστάσεις των τοπικών κοινωνιών της Ενωμένης Ευρώπης και της παγκόσμιας κοινωνίας γενικότερα). Η συνολική ως εκ τούτου μελέτη του και κατανόησή του επιβάλλει την αναίρεση των παλαιότερων επιστημολογι-

---

22. Βλ. ενδεικτικά, Ε.Π. Αλεξάκη, «Σχέση λαογραφίας και ιστορίας», *Ανακoinώσεις Επιστημονικού Προσωπικού Ακαδημίας Αθηνών* (22-23 Νοεμβρίου 1979), Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 1984, σ. 81-91.

23. Οι ιστορικοί, σημειώνει η Λαμπίρη-Δημάκη, «διάφυλάσσουν την συλλογική μνήμη συμβάλλοντας στην αυτογνωσία των ατόμων και των κοινωνιών. Η κοινωνιολογία επιτυγχάνει μέσα από τη γνώση των δομικών χαρακτηριστικών των σύγχρονων και παλαιότερων κοινωνιών (παραμερίζοντας το ατομικό, το συμβάν και την ημερομηνία), την αυτογνωσία, τη γνώση της ταυτότητάς μας, και συμβάλλει στη συνειδητοποίηση για το ποια θα θέλαμε να είναι αυτή στο Μέλλον. Συμπληρωματικές αλλά όχι ταυτόσημες οι παραπάνω επιστήμες επιδιώκουν την πολιτισμική αυτογνωσία του ανθρώπου» (Ιωάννα Λαμπίρη-Δημάκη, *Κοινωνιολογία και ιστορία. Ομοιότητες και ιδιαιτερότητες*, Αθήνα 1989).

24. Βλ. ενδεικτικά Ρίκα Μπενβενίστε, «Ιστορία και ανθρωπολογία», *Σύγχρονα θέματα* 56(1995) 44-48. Γενικότερα βλ. R. Chartier (επιμ.), *Cultural History: Between Practices and Representations*, Polity Press, Κέιμπριτζ 1988, ιδιαίτερα την Εισαγωγή του ίδιου· P. Burke, *New Perspectives on Historical Writing*, Polity Press, Κέιμπριτζ 1991.

κών σχηματοποιήσεων και διακρίσεων και την προώθηση μιας διεπιστημονικής προσέγγισης²⁵.

Η διεπιστημονικότητα είναι η συνεργασία των επιστημονικών κλάδων, μέσα από ένα σύστημα αλληλεπίδρασης, ανταλλαγής ιδεών και διαλόγου, που επιτρέπει στις επιστήμες να συμμετέχουν, με σκοπό την ολόπλευρη σφαιρική και πλήρη μελέτη ενός θέματος. Η διεπιστημονική προσέγγιση καταργεί τα σύνορα μεταξύ των επιστημών και ενιαιοποιεί το περιεχόμενο της έρευνας, με μια ολόπλευρη εξέταση των πολιτισμικών και κοινωνικών φαινομένων με απώτερο στόχο την ολιστική σύλληψη των πραγμάτων προχωρώντας από το όλο προς τα επιμέρους και μετά στην ανασύνθεση. Είναι πράγματι ένας τρόπος για να μελετηθούν και να συλληφθούν οι συνειδητές και ασυνειδητές διεργασίες με τις οποίες πραγματοποιείται η κοινωνική αλλαγή. Από το χώρο των διεπιστημονικών προσεγγίσεων προέκυψαν άλλωστε η ιστορική ανθρωπολογία, η ιστορική κοινωνιολογία, η προφορική ιστορία. Θα πρότεινα μάλιστα να αναδειχθούν, σε κοινά μεθοδολογικά και αναλυτικά εργαλεία, οι έννοιες της υποκειμενικότητας, της παράδοσης και της μνήμης με την πεποίθηση ότι αποτελούν βαθύτατα ιστορικές και ανθρωπολογικές έννοιες²⁶. Έννοιες που εντέλει προϋποθέτουν την

---

25. Η σχετική βιβλιογραφία για τη διεπιστημονικότητα είναι ιδιαίτερα πλούσια στη διεθνή βιβλιογραφία. Στη χώρα μας ωστόσο πολλοί ίσως την διατείνουν αλλά ελάχιστα αυτή η προσέγγιση έχει κατατεθεί ως επιστημονικός-θεωρητικός και πρακτικός, λόγος. Ωστόσο, από την πλευρά της διεπιστημονικής προσέγγισης της ιστορίας με τις άλλες κοινωνικές επιστήμες βλ. Ιωάννα Λαμπίρη-Δημάκη, «Διεπιστημονική συνεργασία ιστορίας και άλλων κοινωνικών επιστημών», *Ιστορ* 5 (1993) 5-8. Για επί μέρους διεπιστημονικές προσεγγίσεις βλ. ενδεικτικά, Νικηφόρος Διαμαντούρος, «Η σημασία της ιστορίας και ειδικότερα της διεπιστημονικής προσέγγισης για την πολιτική ανάλυση», *ό.π.*, 9-12. Επίσης Ρίκα Μπενβέντισε, «Σφαιρική ιστορία, διεπιστημονικότητα, αποσπασματική ιστορία: μια πρώτη συζήτηση μεταξύ μεσαιωνολόγων», *Σύγχρονα θέματα* 66(1998) 152-157.

26. Για την «υποκειμενικότητα» στην ιστορία βλ. συνοπτικά, Λ. Πασσερίνι, *Παράγματα του 20ού αι. Η ιστορία ως βιωμένη εμπειρία*, μετ. Οντέ Βαράν-Βασάρ - Ιωάννα Λαλιώτου - Ιουλία Πεντάξου, Νεφέλη, Αθήνα 1998, σ. 13-20.

υπέρβαση της προσέγγισης της ιστορίας ως παρελθόντος και τη μετάβαση της ιστοριογραφίας από τις δομές στις υποκειμενικότητες ή ταυτότητες, από τη γραμμική εντέλει χρονικότητα στους πολλαπλούς βιωμένους χρόνους της συλλογικής μνήμης. Έννοιες επίσης και πραγματικότητες που προϋποθέτουν την ανάπτυξη μιας ανανεωμένης «ιστορικο-ανθρωπολογικής» λαογραφίας που είναι ικανή να ακολουθήσει τη διεπιστημονική προσέγγιση για την πληρέστερη κατανόηση της ιστορικότητας των κοινωνικών και πολιτισμικών φαινομένων. Σε αυτό το πλαίσιο ήταν και παραμένει εντέλει δικό της όφελος να συνυπάρχει της με την εθνογραφία/ανθρωπολογία και ως εκ τούτου να επιδιώκει τη συνεργασία.